

EGYHÁZI REFORM.

Megjelenik havonként 2 iven.

Előfizetési ára :
egész évre 2 frt ; egyes számok ára 20 kr.

Kiadó és felelős szerkesztő:

KOVÁCS ALBERT,

Pesten, Szénatér 6. sz.

2-ik évfolyam

11. sz.

Pest, 1872. november

Egyházi énekeink.

A „Prot. egyh. és isk. lap“ hasábjain többször volt már szó egyházi énekeinkről, — maga a t. szerkesztő, Kovács Albert és mások, melegen és sürgetőleg hívják fel figyelmünket énekeink fontossága és javítása érdekében. Meg lehetnek győződve az illetők, hogy érdekeltséggel irott soraikat viszont a legmelegebb érdekeltséggel olvastuk többen. S nemcsak olvastuk, sőt tettünk is már valamit, mert férfiak, mint Székács, Karsay s Győry Vilmos, a mellett hogy magok is mivelik e mezőt, másokat is rég buzdítanak e téren a munkára. Minthogy azonban e munka épen nem olyan, hogy azzal rövid idő alatt készen lehetnénk, sőt meggyőződésem szerint is évtizedek kellene ahhoz és számos munkás erő: ez okból részemről mindig kívánatosnak tartottam, vajha egyházi lapjaink tért nyitnának egyes énekek közlésére, hogy az utódok innen a használhatókat kiszemelhetnék, s megteremthetnék az új énekeskönyvet. Jól emlékszem, hogy ezen meggyőződésemtől ösztönözöttem még 5—6 esztendővel ezelőtt küldtem én a „Prot. Lap“-hoz egy ilyen tartalmu felhívást, s mellé egy-két éneket közlés végett. Akkor, azért-e, mert talán a beküldött énekek nem feleltek meg a célnak, vagy azért, mert a lap szük tere nem engedte, nem közöltettek énekeim. Most e füzetek szerkesztőjét kérem fel néhány vallásos költemény közlésére. Se baj ha egyik-másik nem üti is meg a mértéket, majd kihull az a jövő rostáján a feledékenységbe, de azt hiszem, jut belőlök az új énekes-könyvbe is. Legalább annyit tegyünk meg, a menyit megtehetünk: kezdjünk a munkához, legyünk uttörők. Van még a mai korban is elég vallásos kedély, mely bensőleg ösztönöztetik az imádságra, — s a ki az imádság-készítése mellett még köl-

tői lélekkel is bir és költői ruhába tudja öltöztetni vallásos érzelmeit, megteremti a vallásos éneket. Szerintem az ily ének készítéséhez ennyi kell és nem több. S ezért nem tartok azokkal, a kik Petőfi, Tompa s más nagyszerű költőktől vártak volna, s várnának e téren is mindent. Részemről, minél inkább olvasom s élvezem például Petőfit, annál inkább meg vagyok győződve, hogy neki, ha irt volna is, istenes énekei korántsem sikerültek volna úgy, mint hazafias vagy szerelmi dalai. Nem említve az élőket, az egy Tompa az kiválóan, nézetem szerint, a kinek költészetét valami kedves, vallásos szín, hang és zamat jellemzi. De hát mégis egy-két ilyen nekünk való éneken kívül miért nem irt ő is többet? Mert nem rendelték meg nála? Egyszerűen csak azért nem, mert nem ez volt az ő saját egyénisége, tere s hajlama. Ő azt irta s úgy irt, a mi önként jött, a mi ellenállhatlanul ösztönzé: ird meg! s ezért irt szépen, jól és igazán. S így van ez minden valódi költővel. Megrendelni azért, hogy erről irj, így irj, nem lehet. Egyedül a sziv lehet itt a megrendelő. S ha elismerjük, pedig el kell ismernünk, hogy az u. n. egyházi ének is oly becses birhat maga nemében, mint bármi irányu más költemény: akkor nagyon csalatkoznánk ha megrendelésre jó énekeket várnánk. Önként kell ezeknek a szivből előbuzogniok, a lélek ösztönzésére. Azt tartsuk tehát énekeink irásánál is szem előtt, mit Arany mond: „Zengjen, a ki zenghet.“ Készítsen egyházi éneket, a kit ennek irására lelke sugallata indit, — a kit nem: hagyjon föl vele, mert munkája nem lesz mű, verse nem lesz költemény, vagy ha ez lehetne is, éneke bizonyosan nem lesz jó egyházi ének. Igen, de nekünk ének kell, még pedig röktön és sok, mert énekeskönyvünk elavult — így szólnak többen. Teljesen osztom azok ohajtásában, kik itt ujulást, javulást sürgetnek; de ez ne legyen idő előtti, elhamarkodott s minden áron való ujulás és javulás, mert könnyen megtörténhetnék, hogy az uj énekes-könyv tökéletlenebb lenne a réginél. S ez okból azokkal tartok, kik e téren nem erőszakolják az eredetiséget, hanem részint a meglevő régi jobb énekeinket átdolgozzák, részint pedig az arra való idegen énekeket lefordítják. Tudjuk, hogy mily sok szép ének van idegen nyelven, ültessük át tehát ezeket a mi ének-gyűjteményünkbe. S ki állítaná, hogy régi énekes-könyvünkben nincsenek gyöngyök? Én részemről a magunkéiban sok olyat ismerek, melyek, ha egy kissé

megsimittatnak, sohasem avulnak el. S bocsásson meg Szentkuty ur, én a református énekes-könyvet sem tarthatom olyannak, a melyben semmi sziv, semmi költészet ne volna. Hisz ezen énekes-könyvnek egy jó nagy része épen azon zsoltárokból van átvéve, melyek sok költői és sok igaz vallásos érzelmeknek minden időben egyik becses kutforrása maradnak. Ruhájuk tán nem tetszetős, de tartalmuknak nagy részén ott van a legmelegebb vallásos léleknek oroszlánkörme. Hogy többet ne említsek, mennyi költészet van például a 18. zsoltárban is, melynek 3. verse így szól az Urról: „Lehajlatá az eget és lejöve, Lábai alatt homály sötétsége; Alászállá Kerubimon ülvén És a szélnek szárnyain repülvén“ stb. Ilyen a 19. zsoltár is. S nincs-e sziv a 22. és 42. zsoltárokból? Nem itt van-e a gyönyörű bűnbánó ének, az 51. zsoltár? Itt találjuk még a 67. dicséretet is, mely így kezdődik: „A csillagos égnek seregei ott fent, Tündöklő fényükkel dicsérik az istent“ stb. Itt a 69. dicséret, mely így zeng: „Isten! a roppant egeknek Bölcs, erős alkotója; A lételnek és letteknek Hatalmas fenntartója; Te képzelhetetlen nagy, Örök és végetlen vagy; Együtt mélység és magasság, Tiszta s fénylő világosság.“ Hanem annyiban teljesen egyetértek Szentkuty urral, hogy énekeik a bibliai zsoltárokat nem hogy emelték volna költői nyelv és forma által, hanem inkább eredeti, egyszerű szépségükből sokszor kivetkőztették. S mire való a 36 hosszú verses ének? Bátran ki lehetne, sőt ki kellene ezen zsoltárokból sok olyat hagyni, a mi nem odavaló. Így majd az új ének nem pereltetné az urat perlőivel, s harcoltatná ő ellenségivel, — s nem mondaná: „a te oltárodra tulkokat tesznek“ stb. stb.

Lehetne még e tárgyról bőven írni, p. o. a dallamok megválasztásáról s talán újak teremtéséről, vagy a kath. atyafiak sok szép dallamának megfigyeléséről, — a zeneismeretről, s az éneklésről, mely nálunk, fájdalom, igen sok helyen oly hiányos, izléstelen s zeneietlen, hogy sokszor legszebb énekeink is nem buzgóságot, hanem botránkozást szülnek bennünk; de ezeknek megbeszélését máskorra, vagy talán másoknak hagyom fenn. Most még csak azon forró ohajtásomat fejezem ki, vajha minél többen találkoznánk az énekmivelés terén! A t. szerkesztő urat pedig megkérjük, szenteljen egy kis tért becses lapjában ily énekek közlésére. Ime itt közlök én is egyelőre egy párt.

Reformáció-innepi ének.

(Dallam : Jövel Szentlélek Ur Isten.)

Atyánk a mennyben ! im, Neked,
 Buzgón szentelünk innepet !
 Hálától dobog mi szivünk,
 Hogy felfogád igaz ügyünk :
 S a szent Forrás megnyilt vala,
 Melyben a lélek itala,
 Szomjuhozót hogy enyhítsen —
 Erős várunk nekünk az Isten !
 Dicsőség légyen Istennek !

2. A világ Világossága
 Fényt szórt szép célunk utjára, —
 És az emberek elrejték
 E fényt, hogy ne fényeskedjék ;
 De Te, bölcs s hatalmas Jóság
 Szóltál : Legyen világosság !
 És fénylettel ezer szivben —
 Erős várunk nekünk az Isten !
 Dicsőség légyen Istennek !

3. Pásztoraid hogy alvának,
 S tévelygése lőn a nyájnak :
 Szentleked tűzben leszálla,
 S kélt a hajdannak csudája :
 Választottid fölkelének,
 Fegyverével az Igének,
 Szikla-erős, élő hitben —
 Erős várunk nekünk az Isten !
 Dicsőség légyen Istennek !

4. Ti szent idők, ti nagy napok :
 Emléketek ma felragyog !
 És mig itt ég az, szivünkben :
 Öröm-köny csillog szemünkben.

Él az Igazság, élnek ők,
 A hitszabadságért küzdők:
 Annyi fejben, annyi szivben —
 Erős várunk nekünk az Isten!
 Dicsőség legyen Istennek!

5. Óh, terjedjen az Igazság
 Köztünk, s a világosság!
 Ama mennyei bölcsesség,
 A tiszta hit, s erkölcsösség!
 A béke és a szeretet,
 S mely tanítja mindezeket:
 A Biblia, nogy végiglen
 Erős várunk legyen az Isten!
 S végyen tőlünk dicsőséget!

Mennybemeneteli ének (Németből).

(Dallam: Bizony meglészen az idő —)

A mennybe mentél Jézusom,
 Hogy elvedd koronádat.
 Hívó szivvel ohajtozom
 Uram, én is utánad!
 Ott, hol Te vagy, legyen szivem,
 Ott, hol nincs bú, nincs sérelem,
 Meglátlak téged egykor.

2. E földön gúny és gyöttelelem,
 S ellenségid kísérték;
 De tied lőn a győzelem,
 S vesztett a sok kísértet.
 Kiürítéd ama kehelyt,
 S az Isten Téged fölemelt
 Dicsőség trónusára.

3. Óh, én példám, én Mesterem,
 Dicsőségnek királya :
 Itt vagy Te most is, érzem,
 Ha zúg az élet árja.
 Itt van igéd, szent fegyverem,
 Itt éltető lelked velem,
 Világ végezetéig.

4. Te növeled hitem hiven,
 Hogyha kísért az élet,
 Egy jobb világ reményivel
 Utamat Te vezérel ;
 Te könnyited meg terhemet,
 A mig céломhoz érhetek,
 S testem a sirban alszik.

5. Mit elveszték bűnöm miatt,
 Azt ismét visszanyertem.
 Halálomból fölkelt szavad,
 És lelkem él a mennyben.
 Ott egyesülök Te veled,
 És benned üdvösségemet
 Végnélkül feltalálom.

6. Óh uralkodjál szívemen,
 Gyujts elmémbe világot !
 Te légy vezérem, mindenem,
 Mig e földtől elválok.
 Te viraszsz sötét siromon,
 Mig szavad fölkelt egykoron,
 S véled örökké élek.

Nagypénteki ének.

(Egy régi énekünk után átdolgozva.)

(Dallam : Midón Jézus a keresztfán)

Sirjon az ég, sirjon a föld,
 Mely harmatos füvekkel zöld ;

A szép csillagok sirjanak :
Mert szenved kedves világok —
Könnyezzenek a virágok !

2. Szemünkben is köny ragyogjon,
Sirjon szivünk és zokogjon ;
Angyalok szomorkodjanak :
Mert szenved kedves világok —
Könnyezzenek a virágok !

3. Óh gyászos nap ! óh fájdalmas !
Óh szomorú, óh siralmas !
Halálos hirnek ideje ;
Im, szenved a bünösökért
A Büntelen, ont piros vért !

4. Óh fehér, tiszta liliom,
Kit nyujt az Evangéliom :
Igy kell-e vérben fürödnöd !
Óh szentségnek egy példája :
Igy vagy-e világ csudája !

5. Óh ártatlan nagy áldozat !
Kit az Atya megáldozott,
Kegyelemül bünösökért :
Sirba szállasz, hogy ujonnan,
Ismét hozzánk megjőjj onnan !

6. A nap nem azért nyugszik el,
Mintha soha sem jőne fel ;
De, hogy hozzon nyugalmat :
Óh Jézus, elnyugszol te is,
Hogy nyugtot adj lelkünknek is.

7. Jőjj fel, óh világnak napja !
Szépséged szivünk ohajtja.
Kelj föl hamar koporsódbul,
Óh Jézus, lelkünk gyönyöre !
Örök életünk öröme !

Sántha Károly.

Eretnek-üldözés a német protestans egyházban.

Létezik Berlinben egy „Unionsverein“, mely télen át több egyházi és társadalmi tárgyú felolvasást szokott rendezni helyiségében. A mult télen a többek közt Dr. Sydow és Dr. Lisko berlini lelkészek tartottak felolvasást, az első Jézus csudás születéséről, a második az apostoli hitformáról. Mindkét előadás jelentékeny hirre jutott a német protestantismus életében. Nem sokkal az utóbbi felolvasás után (jan. 9.), a „Nationalzeitungban“ egy cikk jelent meg, mely Lisko előadását ismertette. Nehány nappal később Köllner prépost és superintendens kérdést intézett Dr. Liskohoz, ha vajjon valóhűnek ismeri-e azon közleményt felolvasása felől, — mire ez a felolvasás kinyomatásával felelt. (Das apostolische Glaubensbekenntniss. Berlin, 1872. Verlag von F. Henschel).

E kis füzetben kimutatja Dr. Lisko, hogy az apostoli hitvallás a keresztelési formulából állott elő, s tehát eredetileg nem a lelkészeknek, hanem a keresztelendőknek kellett letenni, még pedig az ókatholikus és középkori egyházban, s épen ezért hiányzanak belőle azon hittételek, melyek a protestansokra nézve oly fontosak, mint a megigazulás, megszentelődés, a Jézus példája szerint való új élet stb. tanai. Azon tények vannak ebben összeállítva, melyeket a régi egyház legfontosabbaknak tartott, s épen azért kívánta, hogy az ifju keresztyének nyilvánosan ismerjék el, mivel az eretnekek kétségbe vonták és megtámadták. Több cikkét csak az ötödik és hatodik században vették fel, pl. ezt is: „szálla alá poklokra.“ A reformátorok ezen hitvallást a nicäaival és az ugynevezett athanasiusival együtt a kath. egyház kezéből vették át, s nem saját lelki világokból fejtették ki. Egyes cikkei fölött nagyon különböző képzetök volt, mint a „szálla alá poklokra“ fölött is. Egészben véve azonban kétségkívül megfelelt ez az ő világnézletöknek és írásmagyarázásoknak, tehát megfoghatjuk, hogy liturgiai használata ellen semmi aggodalmok nem volt. De hát a reformatio kora óta a mi theologiai tudományunkban és gyülekezeteink hittudatában semmi változás nem történt?

Minden hitvallásnál a fődolog az, hogy azok, kik vallják, valóban higgyék. Az oly hitvallás, melyben nem hisznek, képmutatásra

vezet, aláássa a vallást és erkölcsiséget, feldulja a lelkiismeretet és igazságérzetet, s az egyházat ellenségei gunyjának teszi ki. Századokon át nem támadhatott kétség az apostoli hitvallás tartalma ellen; de most másképp áll a dolog, s mint Dr. Lisko helyesen mondja: „az utolsó száz év alatt a theologiai, bölcsészeti és természettudományi vizsgálódások nagy változásokat hoztak létre, melyek az evang. nép nagy részének viszonyát a hitvalláshoz megváltoztatták. E tételeket: „fogantaték szent lélektől“, „harmad napon feltámadott“, „felméne mennybe“ és „ült az istennek jobbjára“, „a (testi) visszatérést az ítéletre“, „a test feltámadását, Krisztus poklokra szállását“ a mi tudományosan képzett tudalmunk álláspontján nem hihetjük többé úgy, mint három század előtt hitték, mert uttörő kutatások következtében a világról való fogalmunk egészen más lett. Az eget nem keressük többé a fellegek fölött egy csillagokkal megrakott kristályboltozatban, a poklot nem a föld alatt egy ördögökkel tele tömött tüzkatlanban; Krisztusban az istenit nem testi eredetéből származtatjuk, megdicsőülésében nem testi felemelkedéséért hiszünk, és isten országának fejlődését nem függesztjük fel Krisztus testi visszatérésétől, miután saját szájából hallottuk, hogy „valahol ketten vagy hárman egybegyülnek az én nevemben, ott vagyok ő közöttök“, és: „ime, én ti veletek vagyok minden napon, e világ végezetéig“. Krisztusnak testileg poklokra szállását egyáltalában képzelni sem tudjuk, s vajjon vallhatnánk-e olyan hitet, melyet nem tudunk képzelni?

Dr. Lisko teljes joggal emelte ki azt is, hogy az apostoli hitvallás a keresztyénség felől oly nézetet feltételez, melyet a protestantismus alapján többé nem osztunk, mely a keresztyénség okmányaival sem egyezik meg. A keresztyénség lényege nem áll néhány természetfölötti és csudás tényből; Jézus világos nyilatkozatai a keresztyénség lényegéről egészen más képet nyújtanak. Jézus ismételve és határozottan kijelentette, hogy tekintélyét nem a csudákra és jelekre alapítja, a zsidók csudavágyát komolyan hibáztatta, s csudahitöket elvetette; kimondta, hogy csak azokat ismeri el igaz tanítványainak, kik az ő mennyei atyjának akaratját teljesítik (Mát. 7, 21—23). Az sem való, hogy személyére helyezte a legfőbb súlyt, az isten országába felvételt nem tette függővé a személye iránt való hódolattól, sőt inkább azt mondta, hogy „valaki a kis gyermeket

hogy legalább kézzel kell

Itt nem is lehetetlen képzelm. s is kifejez. mert hiszünk valójában van! De hiszünk is a Jézusról itt, hanem a hit felfogását a mindentől alaphitájánál ha mindentől volna, de nem

magához fogadja, engemet fogad magához (Luk. 9, 46—48). A hit, melyet kívánt, lényegesen erkölcsi jellemű volt; a mennyei atya iránt teljesen odaadó bizalmat, az általa hirdetett istenországához bizalomteljes csatlakozást kívánt, mivel ily bizalom nélkül nem lehetett erő és bátorság az evangelium szolgálatába állani és isten parancsait betölteni. Mily hiba tehát a Krisztussal való közösségből kizárni akarni mindazokat, kik az apostoli hitvallás csudás tényeit értelmökkel és lelkiismeretökkel elsajátítani nem tudják, mivel ezek tudományos öntudatokkal ellenkeznek; ellenben készek Jézus parancsait teljesíteni, istenországának felépítésére közreműködni, s a szentlélekkel közösségben a keresztyéni tökéletességre törekedni (Mát. 5, 48). Ez a keresztyéni közösségbe jutás feltételét egészen mássá tenné, mint Krisztus megállapította. A ki könnyen meg tudja tenni, vagy a kinek fáradságába sem kerül, hogy a tudományos világgéppel ellenkezőt higgyen, azaz a miveletlen, tudatlan és közönyös előtt mindig nyitva állana Krisztus gyülekezetének ajtaja; míg a mivelt, kutató és a ki ismeretéből és hitvallásából lelkiismereti dolgot csinál, zárva találná. Vajjon ilyen gyülekezetet akart-e Krisztus?

A nyugati protestantismust már rég foglalkoztatja azon kérdés, hogy minő érvénye és jelentősége van az apostoli hitvallásnak, s most a Dr. Lisko felolvasása a figyelmet ismét e tárgyra irányozta, ő ismét kérdésbe tette, hogy „vajjon egy olyan hitvallás, melytől annyi lelkész és világi elidegenült, fennmaradhat-e továbbra is régi érvényében?”

A német protestans világban nem új és nem szokatlan semmi abból, mi Dr. Lisko felolvasásának tartalmát alkotja; s mégis az orthodoxus urakat előntötte a méreg midőn értesültek felőle, és azonnal hatalmas eretneküldözést rendeztek a tudós férfiu ellen. Más időben talán alig vettek volna róla tudomást, de a mostani németországi viszonyokban több ok rejlik, mi az igazhitűséget izgatottságban tartja. Ilyen okok pl. az új népiskolai törvény, mely az iskolára a papon kívül másnak is ad befolyást, s mégis Mühler ur, az orthodoxokkal rokonszenvező cultusminister, kénytelen volt be-terjeszteni Bismarck parancsára; ilyen Mühler ur bukása, sőt az

ultramontanismus hatalmának korlátozására irányzott állami törekvések is, melyek bár közvetlenül nem érintik a prot. orthodoxiát, de jelül szolgálnak arra, hogy az új német államhatalomtól mit várhat mindenféle confessionalismus. Mind e dolgok csak kevéssel előzték meg az unio-egylet múlt téli felolvasásait, s befolytak arra, hogy a szorongatott igazhitűség kihívást, boszantást lásson a modern theologusok minden oly tényében is, melyet éveken át zavartalanul gyakoroltak. A híres pater Knak, Kober és Tauscher urak siettek villámló nyilatkozatot közzétenni a két felolvasó ellen, s bevádolták őket a berlini consistorium előtt, mely örömmel ragadta meg az üldözés jó alkalmát, s Sydow és Lisko felolvasásait bekérte.

És mi volt ezen férfiak bűne? Mindkét felolvasásban ismételve ki van fejezve azon cél, hogy a keresztyénség apológiája akar lenni, kimutatván, hogy ha bár a tudomány kényszerít több régi vallásos képzetet feladni, mégis Krisztus a megváltó, és az evangelium vallásos tartalma érintetlen marad. Dr. Lisko az apostoli hitvallás keletkezésének és használásának történetét írta le, s kijelentette, hogy abban képtelen és babonás legendaszerű tételek is vannak, mint a poklokra szállás, szentek egyessége, test feltámadása, a menny és pokol képzete, — és állította, hogy eltekintve néhány paptól, ki magát a mivelődéstől hermetice elzárta, csalódás azt hinni valakinek, hogy a hitvallás szó szerinti értelmével teljesen egyetért. Dr. Sydow pedig lényegében a Schleiermacheréval egyenlő fogalmat adott Jézus személyéről, őt József és Mária törvényes fiának nevezte, kimutatta, hogy az ősi egyház és az első evangeliumok is ilyenek tartották, és csak később fejtett ki azon tan, hogy szűztől született s születése előtt is létezett.

Liskot Dr. Brückner, a berlini generalsuperintendens, magánkihallgatásra idézte, melynek részletes leírásával nem akarom olvasóimat fárasztani. Visszataszító volt az, mint minden hitnyomozó törvényszéki vallatás, bármennyit szelidített is rajta a tisztas Brückner jó akarata. Ezután a két férfi barátságosan vált el, Brückner kijelentette teljes megelégedését, s ilyen értelmű jelentést tett a consistoriumnak is.

Ha a consistorium ohajtotta az egyház békéjét, most megtalálhatta volna hozzá az utat; azonban erőszakolta a harcot. Elállott ugyan a fegyelmi vizsgálat megindításától, de csak csekély több-

séggel, s csak miután Brückner kijelentette, hogy azon esetben hivataláról lemond. E helyett egy nyilatkozatot tett közzé, mely a tüzre újabb olajat öntött. Ebben olvasni lehet ilyen kifejezéseket: „Miután oly határozottan állítja, hogy felolvasásának semmi kihívási szándéka nem volt, mi ezt elfogadjuk igaznak, jóllehet a látszat egészen ez ellen bizonyít.“

Világos, hogy ily nyilatkozatok és dorgálások után Liskonak ügyét felebbeznie kellett az egyházi főtanácshoz, s közzétette Brücknerrel folytatott beszélgetését is. A főtanács e tárgyban még nem nyilatkozott.

Hasonlóan folyt le a Dr. Sydow ügye is, kit egyenesen a consistorium teljes ülése elé idéztek. A 72 éves ősz férfiú megjelent elvenni 50 éves papsága jutalmát azon férfiktól, kik vádlói és birái voltak egy személyben, s kiket ő theologiai és társadalmi képzettség tekintetében jóval felülmul. Ő, a berlini mivelt osztály kedvenc papja, ki egyedül volt képes a tudós világot a templomba vonni; egykor III. és IV. Fridrik Vilmos királyok kedvenc hitszónoka, s az 1846-ki generalis zsinat főszereplője, különösen a papi eskü kérdésében: most egy Büchsel, Souchow, Stahl, Bachmann és Hegel által azzal vádoltatott, hogy papi esküjét megszegte. Bátran emelte fel nemes ősz fejét birái előtt, imposans alakja felmagasult, értelmes arcán gúnyos mosoly vonult át, és szólott, és vádloktól átalakult birái vádlójává, vádolta az egyházi kormányt harminc évi hibás kormányzással, s merészen elibe tartotta a protestans principiumot. A tárgyalás főként ezen négy kérdés körül forgott: „1. Elismeri-e ön a szentlélek befolyását Jézusnak emberi-személyi, főként erkölcsi fejlődésére, és emberi előállítására nézve is? 2. Mely értelemben ismeri el Jézust az élő isten fiának? 3. Mennyiben ismeri el az új testamentumi szentírás szabályozó tekintélyét? 4. Minő állást foglal el a hitvallásnak ön által megtámadott pontjaival szemben a predikációban és a confirmatioi oktatásban?“ Az ősz Sydow bátor és határozott feleleteket adott. Dr. Brückneren meglátszott a közvetítés szándéka; de főként Hegel egész erővel azon volt, hogy a szakadást minél élesebben feltüntesse. Három órai kihallgatás után Hegel azon kérdést intézte hozzá, hogy nem akar-e nyugugalomba lépni? mire Sydow nemmel felelt.

E kihallgatás után még pár hónap eltelt, míg a consistorium kimondta Sydow ellen a fegyelmi vizsgálat megindítását. De még ezt megelőzőleg az ügyiratokat fölterjesztette az egyházi főtanács-hoz. E főtestület nem kis zavarba jött a teendő iránt. Előbb szándéka volt a hallei és bonni theologiai tanári karok véleményét kikérni; de ettől elállott, mert belátta, hogy egy ily főtestületnek is szükség a tanszabadság határai iránt bizonyos nézettel birni. A mit mégis tett, nem volt kisebb félszepség és habozás. Ugyanis összehívta a tartomány fősuperintendenseit, s eléjük terjesztette az esetet. A helyett, hogy mint felsőbb testület tanácsot adott volna nekik, maga kért tőlök. Ezek a következő határozatot szerkesztették: „Senkit sem lehet heterodoxia miatt üldözni, a ki nem érinti a hit alapját“, — a mely mellett természetesen mindenki azt érti a hit alapja alatt, a mi neki tetszik. Ezen oraculumszerű határozatot az egyházi főtanács az actákkal együtt visszaküldte a consistoriumnak azon semmit mondó izenettel, hogy jóllehet a fegyelmi vizsgálat elrendelését a consistoriumok hatáskörébe tartozónak tekinti: mindazáltal indítatva érzi magát, tudatni, hogy a generalsuperintendensek a fennebbi határozatot hozták.

Félreismerhetlen ezen egész eljáráson a habozás, és azon törekvés, hogy mindenik testület a másíknak nyakába akarta tolni a végső határozat hozását. Végre is a consistoriumra maradt az eldöntés, melynek eretneküldöző többsége elhatározta a fegyelmi vizsgálat megindítását. Az erre vonatkozó határozatot elég érdekesnek tartjuk arra, hogy egész terjedelmében megismertessük olvasóinkkal:

H a t á r o z a t.

Miután a consistorium felelősségre vonta dr. Sydow lelkészt a berlini unioegyletben tartott, s „Die wunderbare Geburt Jesu“ cím alatt meg is jelent felolvasása miatt: ezennel elhatározza, hogy ellene a fegyelmi vizsgálatot megindítja, még pedig:

mivel megsértette az egyházi törvények, az ordinatio és berlini pappá hivatása által ráruházott azon hivatali kötelességét, hogy semmi más tant predikálni és terjeszteni nem fog, mint a mely isten határozott és világos szaván alapszik és tartományi egyházunk hitvallásaiban foglaltatik.

A vád alapja :

I. Azon felfogás, melyet dr. Sydow a Jézus Krisztusnak, a mi üdvözítőnknek és megváltónknak személyéről nyilvánított,

midőn t. i. tanítja, hogy Jézus Krisztus „József és Mária törvényes házasságából származott“, s személyének előállása szerinte a természet azon rendje szerint történt, a mint tapasztalás szerint az emberi élet előáll ;

midőn Jézus származására istennek semmi más hatását el nem ismeri, mint a mit minden ember természetes származására gyakorol, csak azon feltevással, hogy Jézust isten minden más embertől megkülönböztető adományyal ruházta fel ;

midőn megtámadja a szentháromság isten, az atya isten, fiu isten és szentlélek isten keresztyén tanának igazságát ;

midőn állítja, hogy Jézus Krisztus nem volt az egész világ előtt öröktől fogva az atyánál, mint az isten egy szülött fia, hanem csak isten végzésében létezett, mint minden más ember ;

midőn tagadja Jézus Krisztus egylényegűségét az istennel, benne csak „az isten képeére teremtett ember isteni gondolatát“ látja megvalósítva, s neki „istennel csak olyan teljes életegységet“ tulajdonít, mely „a legbensőbb hitben“ áll ;

midőn végül jóllehet Jézus Krisztus személyének büntelenséget tulajdonít, de ezt csak „munkás engedelmessége eredményének“ nevezi, s ez által kétségtelenül kijelentette, hogy Jézus Krisztust csak embernek tartja, bár tökéletesnek és rendkívüli szellemnek, ki csak azon értelemben isten fia, a mennyiben általa minden embernek istenfiának kell lenni.

Ez által dr. Sydow határozott nyilatkozatokban ellenmondásba jött az apostoli hitvallás tételeivel, s az evangéliumi hit elidegeníthetlen alapjait feladta.

Nem kevésbé megsérti

II. az evang. egyház legfőbb alapelvét.

Nemcsak az által, hogy János és Pál apostolok nyilatkozataiból, melyek a keresztyén hit zsinormértékei, kiválasztja azokat, melyekről úgy véli, hogy zsidó-görög gondolkozásmód látszik rajtuk ;

nemcsak az által, hogy ezek közé sorozza ezen apostoloknak Jézus személyéről szóló tanait is, s így ezeket a két apostoltól hir-

detett kijelentési tartalomból kizárja : hanem hogy Jézus Krisztusnak authenticus, s mint ilyen megállapított szava is előtte csak akkor isten szava, „ha elfogadhatja“ ; az „ige önmagában“ rá nézve „nem tekintély“.

Ez által dr. Sydow az új testamentumi szentírás isteni igazságtartalmát legalább is lényegesen korlátozza, s egyszersmind szabályozó tekintélyét, főként Jézus Krisztus szavának kötelező erejét tényleg eltörli.

Miután dr. Sydow az említett tanokat és nézeteket részint közzé tett felolvasásában, részint kihallgattatása alkalmával nyíltan és határozottan elismerte ; miután nyilatkozatainál fogva nem lehet kételkedni, hogy ezen meggyőződések szerint tanított és fog tanítani mint lelkész a predikációban és vallástanításban ; miután az általa feladott alapigazságok azon lényeges alapokhoz tartoznak, melyeken az evang. tartományi egyházban a papi hivatal áll, és a melyek szerint ezt minden papnak kötelességszerűleg kezelni kell ; és végül, miután nézeteinek közzététele az evang. tartományi egyházban nagy botrányt szült : tehát magas kora és hosszas hivataloskodása dacára el kellett ellene rendelni a formászerű fegyelmi vizsgálatot, az egyetemes államtörvény II. R. 11. Tit. 73 és 103 §§-ai alapján. “

Ez azon gyalázatos inquisitori okmány, mely a német protestantismusnak szégyene. Tehát az emberiség legnemesebb alakjainak háromszázados törekvése, az összes tudományok annyi fáradtsággal szerzett vívmánya mind kárhozatos eretnecség a berlini consistorium előtt, s az emberiség kényszerüljön eltagadni háromszáz évi munkás életét azért, mert ki tudja kik az apostoli hitformában, és Luther az augustanában másképp gondolkoztak, mint a mai ember !

A szabadelvű theologia méltán kihívásnak tekinthette e perbefogatást, s mint várni lehetett, fölvette az odadobott keztyüt. Először a jénai theologiai kar tiltakozott ellene, majd Sydow berlini kollegái közül ötön, Hoszbach, Lisco, W. Müller, Richter, Thomas és az Unionsverein tettek közzé egy nyilatkozatot, mely így hangzik :

„Brandenburg tartomány királyi consistoriuma indítatva érezte magát, hogy dr. Sydow lelkész ellen a formaszerű fegyelmi vizsgálatot megindítsa. Dr. Sydowot hivatali kötelessége megsértésével vádolták és vizsgálat alá vették, mivel egy hivatalos működési körén kívül tartott felolvasásban s az arra következő hivatalos kihallgatásban tartozkodás nélkül kifejtette független állását a hitvallásokhoz, s protestans fogalmát a szentírásról. A dolgok ezen állásában alólírtak, miután kétségbevonják a consistorium perbefogási jogát, — kénytelenek a következő nyilatkozatot közzétenni:

A teljes igazság érdekében, melylyel az előljáró egyházi hatóságoknak és az evang. községnek tartozunk ;

a lelkiismeretesség érdekében, mely a döntő harc idejében kényszerít minket, hogy egyházi álláspontunkat határozottan megjelöljük ;

az evangéliumi szabadság érdekében, melyet a kir. consistorium határozata fenyeget ;

hazánk érdekében, melyet jó evangéliumi követeléseink határozottsága által a további egyházi zavaroktól megmenteni ohajtánánk, kimondjuk, hogy :

1. Azon álláspont, melyet dr. Sydow felolvasásában az ó egyházi tanrendszerrel, a symbolicus könyvekkel és a szentírással szemben elfoglalt, teljesen a miénk is.

2. A 16. század orthodox tanrendszerével, mely egy teljesen meghaladott természeti és történelmi felfogás kinyomata, egy pontban sem értünk teljesen egyet. Ellenben törhetlenül ragaszkodunk azon vallás-erkölcsi igazsághoz, melyet Jézus élve és haldokolva hirdetett. Ezen vallás-erkölcsi igazság, s nem az egyház fogalmi-dogmatikai hagyománya képezi az evang. egyházközség egyedül jogos, szükséges és kielégítő életalapját.

3. A symbolikus könyveknek, melyeknek keresztyéni-vallásos tartalmával egyetértünk, tagadjuk a betűre vagy a szóra kötelező jelentőségét. És pedig ezt mint az evang. tartományi egyház tagjai, mely ilyen betűszerű hitvalláskényszerrel nem ismer.

4. A bibliai iratok szabályozó tekintélyének olyan felfogása, mely a szabad iráskutatás és protestans jogát sérti, ellenkezik a reformátorok példájával és a reformatio szellemével. Ezen protestans alapon határozottan visszautasítjuk, hogy az iráskutatás

1872. dec. 27.

EGYHÁZI REFORM.

HAVI KÖZLÖNY,

SZERKESZTI ÉS KIADJA
KOVÁCS ALBERT.

Előfizetési ára egész évre 2 frt ; — egyes számok ára 20 kr.

Az előfizetések a szerkesztőhöz intézendők.

2-ik évfolyam.

11-ik szám.

TARTALOM.

	Lap
Egyházi énekeink, Sántha Károlytól	325
Eretnek-üldözés a német protestáns egyházban	332
Egyleti értesítő :	
A kecskeméti főegylet köréből, Német Ödöntől	341
Szemelvények	343
Egyházi beszéd Mát. 13, 52. Jeszó Lajostól	346

PEST, 1872.

NYOMATOTT KOCSI SÁNDOR SAJÁT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN,
Sándor-utca 13. sz.

„Brandenburg tartomány királvi consistoriumna indítatva értezté magát, hogy dr. Sydow felkészélen a formászerű fogyelmi vizsgálatot megindítsa. Dr. Sydowot hivatali kötelessége megsértésével vádolták és vizsgálat alá vették, mivel egy hivatalos működési körön kívül tartott felolvasásban s az arra következő hivatalos kihallgatásban tartózkodás nélkül kifejtette független állását a hitvallásokhoz, s protestans fogalmát a szentírásról. A dolgok ezen állásában alóltak, mintán kétségbe vonják a consistorium perbefogási jogát. — kénytelenok a következő nyilatkozatot közzétemni:

A teljes igazság érdekében, melyvel az előljíró egyházi hatóságoknak és az evang. községnek tartozunk:

a belköltsm. kötelesség érdekében, mely a döntő harc idejében kényszerít minket, hogy egyházi álláspontunkat határozottan megjelöljük:

az evangélimni szabadság érdekében, melyet a kir. consistorium határozata fenyeget:

hazánk érdekében, melyet jó evangélimni követeléseink határozottsága által a további egyházi zavaroktól megmenteni ohajtánánk, kimondjuk, hogy:

1. Azon álláspont, melyet dr. Sydow felolvasásában az ő egyházi tanrendszerrel a symbolikus könyvekkel és a szentírással szemben előzölt, teljesen a miénk is.

2. A 16. század orthodox tanrendszerével, mely egy teljesen meghaladott természeti és történelmi felfogás kinyomata, egy pontban sem értünk teljesen egyet. Ellenben törhetlenül ragaszkodunk azon vallás-erkölesi igazsághoz, melyet Jézus élve és haldokolva hirdetett. Ezen vallás-erkölesi igazság, s nem az egyház fogalmi-dogmatikai hagyománya képezi az evang. egyházközség egyedül jogos, szükséges és kielégítő életalapját.

3. A symbolikus könyveknek, melyeknek keresztyéni-vallásos tartalmával egyetértünk, tagadjuk a betűre vagy a szóra kötelező jelentőségét. És pedig ezt mint az evang. tartományi egyház tagjai, mely ilyen betűszerű hitvalláskényszert nem ismer.

4. A bibliai iratok szabályozó tekintélyének olyan felfogása, mely a szabad íráskutatás és protestans jogát sérti, ellenkezik a reformátorok példájával és a reformatio szellemével. Ezen protestans alapon határozottan visszautasítjuk, hogy az íráskutatás

1872. dec. 27.

EGYHÁZI REFORM.

HAVI KÖZLÖNY,

SZERKESZTI ÉS KIADJA

KOVÁCS ALBERT.

Előfizetési ára egész évre **2 frt**; — egyes számok ára **20 kr.**

Az előfizetések a szerkesztőhöz intézendők.

2-ik évfolyam.

11-ik szám.

TARTALOM.

	<i>Lap</i>
Egyházi énekeink, Sántha Károlytól	325
Eretnek-üldözés a német protestans egyházban	332
Egyleti értesítő :	
A kecskeméti flókegylet köréből, Német Ödöntől	341
Szemelvények	343
Egyházi beszéd Mát. 13, 52. Jeszó Lajostól	346

PEST, 1872.

NYOMATOTT KOCSI SÁNDOR SAJÁT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN,
Sándor-utca 13. sz.

A magyarországi protestansegylet tagjai.

Budapesten : (8-ik közlemény) **Baló** Mihály királyi táblai bíró, **Ercsei** Sámuel nevelő, **Nagy** Miklós a „Vasárnapi Ujság„ szerkesztője. (3).

Kolozsváron : (4-ik közlemény) **Felszegi** Ferenc birtokos, **Kovács** Dénes tanárjelölt. (2)

Más községekben : **Balogh** Bertalalan birtokos Dányádon, Szathmár m. **Barla** József visontai lelkész. **Bede** Dániel gimn. tanító Sepsi Sz. Györgyön, **Bognár** Endre lovász-patonai lelkész. **Kiss** Gábor tatai lelkész és esperes, **Kovács** Gyula néptanító Győrben, **Kovács** János dadi lelkész, **Oremus** Dániel salamoni lelkész, **Somogyi** Géza nagyváradai vallástanár, **Steiner** Mór hivatalnok Nagy-Kőrösön. (10)

A tizedik közlemény összege 15.

~~~~~

eredményeit bármely külső tekintély, akár a hitvallásoké, akár valamely egyes hatóságé, végérvényesen megállapíthassa.

5. A jelenkornak legfontosabb, minden mást felölelő egyházi kérdését, hogy az evang. egyház vallási társulatában a különböző theologiai meggyőződések mennyiben jogosultak, valamely állam-egyházi hatóság nem döntheti el egyoldalulag egy fegyelmi vizsgálat alkalmából. Csak az egyetemes egyháznak, azaz az evang. községeknek szabad és valódi képviselője jogosult e kérdésben határozni.“

Méltán várta mindenki, s ezen okmány aláírói kétségkívül leginkább, hogy azon consistorium, mely jogosítva érezte magát, hogy Liskot és Sydowot egy mástól eredő hírlapi tudósítás után perbe fogja : most ezen okmány aláíróit, saját nyilatkozatok alapján annyival inkább be fogja perelni. Azonban ez nem történt. A consistorium remélte, hogy azon két kitűnő lelkész megrendszabályozása által kellőképp ráijeszt az egész modern pártra, s e bátorság, melylyel találkozott, számításán kívül esett. Egy-két papot még könnyen lehet üldözni ; de ötöt, hatot, a berlini papság legtekintélyesebb tagjait, vagy talán esetleg százakat is, kik később az üldözöttek ügyét magokévé tehetik : már nagyon nehéz, sőt lehetetlen. Ez könnyen oly vihart támaszthatna az országban, mely legelőször is a roskatag consistorialis szervezetet seperné el.

Egyébiránt ezen megindított eretneküldözés mindenestre végzetszerű lesz a német egyház szervezetére nézve, akár felmenti a hatóság a vádlottakat, akár elítéli a kettőt, de nem bántja a többit. Mindkét esetben tehetlensége bizonyítványát írja meg, — vagy a gondolható harmadik esetben két felé szakíthatja a német protestantismust.

EGYLETI ÉRTESELTŐ.

A kecskeméti fiókegylet köréből.

A mily örömmel jelzem, hogy tespedő társadalmi életünk mezején új élet fuvalma kezd lengedezni, épen oly boldogító tudattal

jegyzem meg, hogy nálunk ezt egyedül az annyi oldalról megtámogatott reformegyletnek köszönhetjük.

Nem szólok azon belmozgalomról, mely az egylet tagjainak jóra irányult nemes keblében megy véghez, mert hiszen említhetek oly tényeket is, a melyek amannak kifolyásai, eredményei.

Ily tényül emlitem fel először is nt. Fördős Lajos ur azon tettét, melylyel bebizonyítá, hogy a protestansegyletnek nemcsak a gyülesteremben elnöke, hanem előljár ő a tett mezején is, alapítván saját könyveiből a segédlelkészek használatára parochialis könyvtárt, tudtommal meg nem előztetvén egy lelkész által sem. A könyvtár, melynek nagy részét külföldi theologusok eredeti vagy fordított munkái képezik, több jeles művet foglal magában, s meg vagyok győződve, hogy nem egy jézusi szegénységgel küzdő tudományszomjas segédlelkész, sőt rendes lelkészi utód is fogja áldani a könyvtár alapítóját, kinek felkérése folytán Sziládi Lajos prot. egyleti elnök és nyomdatulajdonos ur is megígérte, hogy a nyomdájában megjelent művekkel meg fogja a könyvtárt ajándékozni.

A második kedvező s a prot. egyletnek köszönhető mozzanatot Jancsó Ádám ur felolvasása képezi. A prot. egylet felszólítása folytán f. hó 17-én a közös iskoláról értekezett. Kecskeméten most folyván az iskolák közössé tétele, e korszerű tárgy szép számú közönséget gyűjtött össze, s az olvasmány a jelenvoltaknak nemcsak figyelmét kötö le, hanem helyeslő tetszését is megnyeré.

Habár a felolvasás nem meritette is ki mindazt, mit e gazdag kérdésről mondani lehet, a mi egy felolvasásban nem is lehetséges; de a tárgy főbb oldalait megvilágította, s az egész közönség megelégedés érzetével távozott, vivén magával haza oly gondolatokat, melyeknek megvalósításától függ családi- s tanügyünknek felvirágozása.

Kecskemét, 1872. nov. 21.

Német Ödön,
egyl. titkár.

SZEMELVÉNYEK.

Éljetek békességben mindenkivel. Sokan úgy vélik, hogy az apostol ezen intését (Róm. 12, 18.) könnyű a gyakorlatban megvalósítani. Nem kell törődni — mondják — a mások hitével, hadd higgyen mindenki a mit neki tetszik, s a béke magától létrejön. Ezt könnyű megtenni, mert csak tőlünk függ.

Kétségkívül. A szabadság szent kincs, és semmiféle kényszer nem oly borzasztó, mint a lelkiismereti. De azért a vallásszabadság is megszűnik áldás lenni, ha egyfelől alkalmul szolgál a gyülekezet szétszakadására, közönyösségre vagy épen a teljes vallástalanságra, másfelől pedig a legaggasztóbb belső szolgaságra. Az első előáll ott, a hol nincs valódi érdekeltség mások üdvé iránt, s azon szín alatt, hogy mindenkit a maga útján kell meghagyni, kárhóztatják azt, ki igyekszik ezen érdekeltséget másokban fölébresztetni; az utóbbi ellenben akkor, midőn azon szín alatt, hogy egy érzelmeik és egy célt akarnak, kis körök képződnek, melyekben szüklelkü kizárólagosság uralkodik, s tagjaik felett szellemi és igen gyakran anyagi zsarnokságot gyakorolnak, a mi a valódi békére nem lehet előnyös. Épen azok, kik mélyen át vannak hatva a gondolattól, hogy mindenkinek joga van meghatározni milyen viszonyban álljon istennel, s e viszonyban minden személyes szükségnek többé vagy kevésbé nyilvánulni kell: egyszersmind a felől is meg vannak győződve, hogy senki sincs a teljes vallásos igazság birtokában, hogy a vallásos élet a maga teljességében csak mindenek közreműködése által nyilvánul. Szilárdul ragaszkodnak ezek azon gondolathoz is, hogy mindenkinek egyesülni kell azon vallásos alapon, melyen Jézus Krisztus állott, kinek vallásos élete teljesen tiszta volt; a midőn aztán vallásosságok nem fog pártoskodássá, önkényenyé és rajongássá fajulni. Ez teszi megfejthetővé azon látszólagos ellenmondást, hogy épen azok, kik egyedül a vallásszabadságtól várják a gyülekezet üdvét, nem szűnnek meg izgatni a mellett, hogy mindenki tehetőségét és erejét az egyetemes egyház felépítésére fordítsa egymás kölcsönös ébresztése s az igazságnak a szeretetben gyakorlása által; míg az ily egyetemes egyház iránt ép azoknak van legkevesebb érzéke, kik elég szükkeblűek nagy súlyt fektetni arra, hogy jogok legyen elszakadni, de az engedékenység és kölcsönös türelem köte-

lességéről semmit sem akarnak tudni. Mihelyt ennek következtében a vallásos élet kárt kezd szenvedni, vagy azon veszélynek van kitéve, hogy elfojtassék: többé nem lehetséges és nem tőlünk függ, hogy békében éljünk, hanem isten akarata, hogy ismét föléleszszük a tüzet, melyet Krisztus a földre hozott, s ne vonjuk ki magunkat a szellemeknek szellemi fegyverekkel folytatandó harcából.

(Zeitstimmen. 1861.)

A vallás befolyása. A történelem tanúsága szerint voltak korszakok, melyekben a vallási elv befolyása megszűntnek látszott lenni; de ez megtörtént más nagy elvekkel is, a melyek fajunk bizonyos fokozatán néha szintén eltűnnek. Vannak a társadalomnak bizonyos állapotai, a melyekben az ismeretek utáni vágy mintegy kihaltnak látszik az emberek között és ezek századokon át a baromi tudatlanságnak adják át magokat. Vannak államok, a melyeknél a jobb sors keresése vágyának egyetlen jelét sem lehet feltalálni, és a társadalom hosszú időn át mozdulatlan állapotban marad. Vannak mások, a melyeknél a szülői érzés is anyyira el van tompulva, hogy az újszülött gyermeket vízbe vetik vagy a zivatarnak kiteszik. Hasonlóan a vallási elv is bizonyos korszakokban alig felismerhető; de azért nincs elveszve. Egy elvnek sincs egyetemesebb nyilvánulása. A legsötétebb korszakokban fel lehet találni egy felsőbb erő sejtelmét. Az ember érzi, hogy van egy felette álló lény és ezen lényhez köti mindazt, a mi az ő kezdetleges felfogása szerint nagy és tiszteletreméltó. Azon országokban, hol az építészet ismeretlen volt, az emberek méltóságteljes fát vagy kősziklaüreget választottak az isteni tisztelet helyéül, és midőn az építészet feltűnt, az istennek felépült templomok voltak emlékjelei. Mielőtt a betűket feltalálták, már himnuszokat szerkesztettek az istenség dicsőítésére, és a zenéről okunk van feltenni, hogy az a vallás szülötte. A zene a maga kezdetleges állapotában az embernek egy láthatatlan erő iránti félelmét, vágyát, reményét, háláját és magasztalását fejezte ki. Azt mondod nekem, kétkedő barátom, hogy a vallás a papság találmánya. Hát a papság hogy származott? Mi adott annak hatalmat? Miért hogy a hajdankori

törvényhozó a törvényeket az istentől vettnek állította lenni? Jellemző az a tény, hogy az emberiség legrégebb vezérei az égből várták a földi intézmények biztosítását és megszilárdítását, s kénytelenek voltak az emberekhez az embereknél felsőbb rendű valóságok nevében szólani. A vallás őszibb és szilárdabb alapja a társadalomnak, mint a kormányzat. A miveltséget ennek köszönhetjük. A leghatalmasabb birodalmakat ez teremtette; és az emberek mégis kérdésbe teszik, ha vajjon a vallás eleme-e, alapelve-e az emberi természetnek! (Channing.)

Börne a hibás nevelést a következő éles szavakkal jellemezte: „Hová lesz azon sok millió ember használatlan talentuma, a kiből semmi sem lehetett? Megölte a nevelés!

Oh a nevelés! Mihelyt egy ember születik, azonnal körülveszik az anya, a dajka, az apa; később jó a tanító, még később a rendőrség. Az anya jó egy darab cukorral, a dajka egy mesével, az apa fenyegetéssel, a tanító a vesszővel, az állam veszedelmes hosszú kezével. És ha önére nyilatkozik, csak egyetlen kis erő mozdul: azt azonnal kihizelgik, kipurdikálják vagy kifegyelmezik.

Igy leszünk aztán „jól nevelt“ emberek, így nyerünk szép tehetségeket. Tudjátok-e mi a szép tehetség? Egy szép kövér ludmáj. Betegség, melyben a májáért az egész együgyü állatot feláldozzák. Bezárnak egy szögletbe, nem szabad mozognunk, hogy jól meghizhassunk, agyontáplálnak alkalmazott morállal és válogatott tudománnyal, — úgy hogy sohajtunk és szuszogunk és fulladozunk a sok moraltanulmánytól és a kutyának való szűk lakástól. Most megjelenik a kormánytól egy öreg konyhaszolgálo, megtapogat, megbecsül, levág és felhasználja szép tehetségeinket. Valóban szeretném tudni, mi hal meg még bennünk, mi különöst kap még bennünk a halál. A halál egy szegény kutya; nem kap egyebet, mint a csontot, — ritkaság, hogy egy egész ember maradjon számára.“

Fichténél olvastam valahol: „Hiában mondd, hogy repülj, annak, a kinek nincs szárnya, — mert minden biztatásod dacára sem tud a földtől két lábnyira felemelkedni; hanem igye-

kezz a mennyire lehet kifejteni lelkének szárnyait ; engedd, hogy gyakorolja és erőssé tegye azokat, s minden biztatásod nélkül sem tud és nem akar egyebet tenni, mint repülni.“

„Nem tud és nem akar egyebet tenni mint repülni!“

Ez a titka, ez utmutatója minden oktatásnak. Ha a tanító ennek igazságától át van hatva, akkor egy rakás buzditást, melyet naponként ismétel, üres beszédnek fog találni.

Rendezd ugy be oktatásodat, hogy alakjára és tartalmára nézve lépést tartson tanítványaid ereje fejlődésével, hogy a ma elkészítse a holnapnak utját és semmi se legyen alap és kapocs nélkül, s fölösleges lesz kérdened : „értitek-e gyermekek?“

Taníts teljes érdekeltséggel és egész lélekkel ; tárgyadat kösd az élethez s az alkalmazást soha ne mellőzd ; gondoskodj, hogy előbb magad jól megérts és rendbeszedj mindent, s akkor nem szükség mondogatnod : „FigyeljeteK gyermekek!“

EGYHÁZI BESZÉD.

Ó és uj dolgok.

Minden irástudó, ki a mennyeknek országában megtanittatott, hasonlatos valamely gazdához, ki az ő élsházából hoz elő őt és ujat.
Máté XIII, 52.

K. H. A keresztyén vallás, az istentisztelet és a lelkészek ellen korunkban két merőben ellentétes váddal lép fel a világ.

Micsoda a vallás a félig hitetlen, félig közönyös világ szerint? Bizonyos eszméknek összege, melyek mindig ugyanazok, s ép oly unalmasok mint a fogolyra nézve a börtönfalak. Mi az isteni tisztelet? Elavult és egyhangu formáknak örökös ismétlése, és a szónoklat? ékes beszéd, tart egy fél óráig, hogy felmutassa a tévelyt és a bünt, az igazságot és a győző erényt. S mi a lelkész? Oly egyén, a ki ifjúságától fogva arra képeztetik s állása által arra köteleztetik, hogy bizonyos megszabott dolgokat elmondjon, s amit mondand, már előre is tudni, hogy nem szabadelvü, bárha képes volna is másként szólni, mint a hogy beszél. Szóval a vallás, az isteni tisztelet, a lelkészek — és mindaz a mi a vallásos életelemet képviseli vagy védelmezi — idegen marad a gyakorlati életre nézve.

Ezen ellenvetés nem új; de egészen ellenkezője eme kevésbé régi s így nem ritka vádnak: Korunkban — így szól a világ — a vallástanításban sok az új, nagy az izgatottság és forrongás a keresztyén világban, sok szabadsággal él a szónoklat. Sok eddig kétségen felül álló igazság kérdéssé válik; a szentegyházban az állandót, a békét, az örökké változhatlan rendet keressük, s ime nyugtalanítóbb kételyek idéztetnek fel lelkünkben, mint a minőktől szabadulni ohajtánk, minden meg van ingatva, vagy a vita tárgya; a kétkedés és bizonytalanság behat ősi szokásainkba, gyermekkori meggyőződéseinkbe — s tán jövődönk reményeibe.

Ime k. h. ezen kettős szemrehányás fordul korunkban az egyház felé. Kinek van, kinek nincs igaza a felhozott vádban?

Ezen fölötté gyöngéd kérdés megoldásánál forduljunk a vallás legfőbb tekintélyéhez s nézzük, mint hagyja helyben Jézus a panaszra okot szolgáltató igazságok nagy részét. Nekünk is, mint tanítványainak egykor, azt mondja az ur: „minden irástudó, ki a mennyeknek országára megtanított, hasonlatos valamely gazdához, ki az ő éléstárából őt és ujat hoz elő.“

Mindenek előtt megjegyzendő, miszerint „mennyeknek országa“ azon név, melybe Jézus az ő ujitó munkáját foglalja s az emberiségnek hagyja örökbe. Ama szünetlen ajkaiukon élő elnevezésekkel — mint vallás, keresztyénség, ker. vallás ő soha sem élt; mind ezt „mennországnak“, „isten országának“ nevezte e földön.

Midőn tehát arra tanít, minő legyen az irástudó, a ki ezen benső isteni ország mibenlétére megtanított, szemünk elé állítja egyszersmind vallása terjesztőinek, evangeliuma hirdetőinek, munkája tovább fejlesztőinek elő- és eszményképét.

A hasonlat, melylyel él, találó. Jézus Krisztus szolgálja hasonló a gazdához. A mi a gazda lényegét alkotja, az nem annyira az atya, mint inkább az ügyes és előre látó kezelő eszméje. Képzetek magatoknak valamely pusztaságban, Juda hegyhasadékainak ölében egy magános lakot, melynek gazdája tudva azt, miszerint nehéz, sőt lehetetlen lesz annak idején a szükségletet előállítani, előre gondoskodik; s most a nélkül hogy külsegélyre várakoznék, mindennel bővölködik a mit az élet esetlegességei kíván-

hatnak tőle, van kincse, készlete, melyből előhozza azt, a mire neki és övéinek szüksége van, azaz alkalmilag majd ó, majd új dolgokat.

Az urnak eme tartalmas gondolata képezze elmélkedésünk tárgyát. Vezessen kettős célra; csatolja mind erősebben lelkünket az örök igazsághoz; keltsen mindnyájunkban égő szomjat a haladásra, tisztább és éltetőbb világosság elsajátítására.

I.

Jézus azt kívánja k. h., hogy a házigazda tárházából őt és ujat hozzon elő. És ugyan miért őt? Mindenek előtt azért, mert ismertről kell az ismeretlenre haladni, mert minden nyomozásban számon kell tartani azt a mit szereztünk — a nyert eredményt és a bebizonyult igazságokat; mert az emberi szellem működése nem abban áll, hogy örökösen kezdeményezzen s annál maradjon; mert téves volna azt hinni, miszerint az emberi szellem eddig üres lap volt, s azt állítani: előttünk mit sem tanultak, nálunk kezdődik a gondolatok világa és az emberi tapasztalás.

Nem, a multat nem törölhetjük el; abba fogódzanak a jelenek gyökérszálai. A mult idő azon talaj, mely ép úgy hordja a fát is mint a földet, mely ezt táplálja, s ezen föld termékeny, mert a megelőző életvilág romjaiból épült és gazdagodott fel.

Igy a vallások nagy alapítói mindig kiinduló pontul vették fel azt, a mit előttük tudtak. Mózes a patriarchák ősi vallását állapította meg és fejté ki. A próféták Mózes és a patriarchák gondolat-és eszmevilágán növekedtek fel. És Jézus is világosan kijelenti, hogy nem jött a törvények és próféták eltörlésére, hanem azoknak betöltésére, azaz, hogy a bennök foglalt igazságokat oly erőre, érvényre, szabályzó tekintélyre emelje, minővel mindeddig nem bírtak. Végre a hozzánk sokkal közelebb eső században, vajjon új vallást akartak-e teremteni dicső és kegyes hitjavitóink? Korántsem! Ők csak Jézus vallását kívánták tiszta, eredeti egyszerűségében visszaállítani.

És ez nem is lehet máskép. Dacára az idők és jellemek különbözőségének, az emberi szív mindig ugyanaz marad; minden országban, minden korban, minden körülmények között változhat-

lan törvénynek van az alávetve. Az emberiségnek örökké szüksége lesz hitre, azaz soha sem fogja kielégíteni a látható világ, szünetlen táplál egy felsőbb világ, az igazság és igazságosság, a szellem és szeretet országa iránt emelkedett, eszményi vágyakat. Az emberiségnek örökké szüksége lesz reményre, önkéntesen soha sem fog e rövid életre szoritkozni, folytonosan kereseni a fejlődés és haladás, az élet és világosság végetlen távmutatóját. Az emberiségnek örökké szüksége lesz szeretetre, azaz az önzés és szükkeblőség lelkére nehezül, egyesülni kíván a szeretet által istennel és embertársaival. S ezen eszményi vágyak parancsoló kényszere tisztább mint az ég, és erősebb mint a halál.

Mindig lesznek könnyező Rachelek, kik nem akarnak vigasztalást bevenni, „mivelhogy az ő fiaik nem volnának“, kiket föl kellend emelni a sirhalomról, hogy szemeiket az égre és halhatatlanságra irányozzák s szivüket megnyissák az örök egyesülés szilárd reménye előtt. Mindig lesznek tékozló fiuk, kiket el kellend vezetni, hogy az atyai lábakhoz borulva égő fájdalommal és alázattal vallhassák be: „atyám vétkeztem az ég és te ellened“, hogy az atya karjaiba fogadja, ruhát adjon reá s megtöltse házát örömmel és vigalommal, mert fia, a ki elveszett vala, megtaláltatott, és a ki meghalt vala, feltámadott.

Mindig lesznek zilált lelküek, a kik rettegéssel vergődnek a halál révén, kiknek el kellend mondani, hogy a halál semmi, hogy az élet minden s hogy istenben mindnyájan élünk, még a holtak is, s hogy a mi túl fölül reánk vár, az az atyai ház.

Higyjétek el, nem ujdonságok azok, a mit korunk kérdéseire válaszolunk, a mivel epesztő szomjuságát oltani iparkodunk. Nem tegnapi fölfedezések, mai kísérletek azok, miket a megfáradtaknak vigaszul és támaszul ajánlunk. Régibb igazságokra, oly tényekre van szükségünk, melyek az ellenállhatlan nagyság, változhatlan rend és az örök fenség érzetével töltsék be lelkünket.

S ezen igazságok, tények a következők: Mindenek előtt az isten, az élő és igaz isten, a ki teremt és megtart, a ki kutfeje és célja minden létnek; az isten, az az egy felső atyai akarat; isten, az az atyánk, a ki szeret és megbocsát. Továbbá lelkiismeret; ismét isten, azaz szavának bennünk élő viszhangja, világosságának viszfénye szivünkben, — isten szóban és tettben, isten élve és ural-

kodva bennünk, isten, a ki jelenlétével, erejével, igazságával és szeretetével tölti be lelkünket. — Végre az emberiség történelmének lényege, vezérigazsága a Jézus Krisztus. Ne gondoljátok, mint-ha feledném mennyi vita, kétely, megtámadás vonul e név köré, s mily különböző s eltérő nézetekkel vagyunk mi is körüle. Nem feledem, de annyit mondhatok, hogy ha a Krisztus személyére vonatkozó tanok helyett inkább ama tanokra gondolnánk, melyeket ő hirdetett, ha félre vetnénk az élettelen vitákat s lábai mellé ülnénk beszéde megfigyelése végett, mint bethaniai Mária, ha követnők őt a Genezareth partjain, hogy hasonlithatlan tanításait hallgassuk, mint tanítványai; ha végre a kereszt alá állanánk, ellesve végső tetteit és szavait, — melegebb és lelkesebb hangon mondhatnók el, mint ama százados: ő valójában isten fia volt; s hozzá tehetnők még a szent íróval: Jézus ma, tegnap és ugyanaz örökké.

II.

Azonban, ugyanazon Jézus, a ki azt kívánja, hogy a gazda tárházából őt hozzon, kívánja egyszersmind, hogy ujat is hozzon elő.

Ujat? És miért ujat? Avagy az ó, régi, örök igazságok nem elégítenek ki? Ujabb igazságokra van szükségünk mint isten, lelkiismeret, Jézus? És Jézus maga az, a ki így szól? Mit akar mondani?

Tudjuk azt k. h., miszerint Jézus egy a multjához vakon ragaszkodó, hagyományaira egy a legbüszkébb nép között lépett föl mint ujitó. Példátlan merészséggel és tekintélylyel mondja Galilaeában a körébe gyült sokaságnak: hallottátok, hogy megmondattott a régieknek, — én pedig azt mondom . . . , szavai átalakítják, megbővitik, részben megsemmisítik a régi fogalmakat s elrendelt parancsokat, beszéde, gyakran merész tagadása, lerontása a régi törvénynek; hallottátok, hogy megmondattott a régieknek, szeressed felebarátodat, gyűlöljed ellenségedet, — én pedig azt mondom, szeressétek ellenségeiteket is. És ugyan ki mondta meg a régieknek a mit Jézus visszavon és tagad? Mózes, az isten lelkétől ihletett próféták, sőt maga isten a Sinai hegyen.

Ne gondoljuk, hogy Jézus dicső és hatalmas ujitása által csak

egyességet kívánt létrehozni az általa hirdetett igazság és általa eltörölt tévely között. Nem, ő a hiu kiméletnek s törékeny alkalmazkodásnak, melylyel egyrészt támogatni akarjuk azt, a mit másrészt megdöntünk, — nem volt barátja. Nem ő az, ki azt mondja: senki nem told uj posztófoltot ó posztóhoz? Nem ő tanítja-e: senki nem tölti az uj bort ó tömlőkbe, mert az uj bor megszakasztja a tömlőket és a bor kiomol? S eme kizárólagos vallás és intézmények között, eme néppel szemben, mely az egész földet gyűlölte s egyedül hitte magát kedvesnek isten előtt, mely az isteni gondviselésből kiváltságot és egyedáruságot teremtett magának, Jézus fölmenvén a hegyre, szétszaggatá az évezredes szerződést, mely egyedül Izraelt csatolta Jehovához, s darabjait a föld minden népe közé szórá, mondván: ime örökségtek, ti mindnyájan isten fiai vagytok.

De Izrael is megboszulta magát, e félelmes és rettegett ujitónak felelt, s azt hitte elnémitja ha megfeszíti.

De mit mondok? Nemcsak hajdan volt Jézus ujitó, hanem még ma is az; vannak az evangéliumban oly erős, oly életteljes eszmék, melyek a világot ma is fel bírják álmából rázni. Azért alig birjuk a mosolyt elfojtani, midőn azt halljuk, hogy a keresztyénség meghalt. Keresztyénség és halál? A keresztyén vallás és meghalt? Hisz még élni is alig kezdett, hogy teljesen értsük és alkalmazhassuk. Oly igazságokat rejt az méhében, melyeknek fölfejtését s alkalmazását még senki sem kísértette meg.

Jézus mindenik szava egy-egy mag, mely óriási fává növekedik, s ez évről évre ezer meg ezer magot hoz, melyek ismét nemcsak uj fáknak, hanem egész erdőségeknek csiráit hordják magukban, s így lesz az, mig elboritandja a világot, a mint borítja a vizek a tenger fenéket. Csak egy ily szavát idézem, mely mellett az evangéliumot olvasva, ritkán állapodunk meg, melyet ritkán veszünk föl elmélkedésünk keretébe, ama rejtelmes és fönséges jövendőt ígérő igéket: bizony, bizony mondom nektek, a ki én bennem hiszen, a minemü cselekedeteket én cselekszem, az is olyanokat cselekszik és még nagyobbakat is cselekszik azoknál, mert én az atyához megyek; azaz enyém a kicsiny és fájdalmas kezdeményezés, enyém Nazareth és Galilaea, Getsemane és Golgotha, — azoké pedig, a kik hisznek bennem, a világ, az emberiség, a jövendő, végtelen fejlemények, kiható győzelmek és hódítások; enyém a

veteményezés és véres verejték, tiétek az örök aratás és diadalmi ének.

Az evangelium és az igazságnak ezen örök ifjusága felett ne csudálkozzunk; ezek a világ erkölcsi törvényéből erednek, s ennél-fogva az emberi természet legállandóbb és legszentebb szükségeinek felelnek meg.

Lehetetlen, egyáltalán lehetetlen valamely kornak, nemzedéknek azon szellemi táplálékkal beérnie, mely a megelőző nemzedéket kielégítette. Az eledel kitűnő lehetett, de tápláló erejéből veszített.

Ez áll a szókról és nyelvről; valamint a forgalomban a pénz megkopik, és sem a képet, sem a köriratot, sem a súlyt, mely eddig értékét képezé, nem tartja meg: úgy a kifejezések is, melyekkel élünk, naponta veszítenek értékük és erejükből némit; a mennyiben mindnyájan használjuk, elhasználjuk. Azért vajmi nagyon tévednek azok, a kik mert őseik szavait ismétlik, azt hiszik, hogy ugyanazt fejezik ki; a szók elavulnak, eltérnek, s a nyelv megváltozott; sem azok, a kik hallják, sem azok, a kik használják, nem vehetik azon értelemben, melylyel egykor birtak. Folytonos munkába kerül lefordítani az eredeti gondolatot, kifejezést és dolgot új érthető szóra, kifejezésre, beszédre. Lehet hogy a fordítás hűtelen, de az meg bizonyos, hogy az ily fordításhiány már maga hűtlenség, elkerülhetlen, végzetes hűtlenség.

Ennyit a szókat és kifejezéseket illetőleg. Hogyan állunk a dologgal? K. h. időről időre ugyanazon kérdések ismétlődnek, csak hogy más alakban. Új és nem sejtett nehézségek merülnek fel. Oly érvek, melyek meggyőzők voltak atyáinkra nézve s lelkiismeretüket teljesen kielégítették, ma már az ivadékot megzavarják s gátolják a hitben.

S ezt kell kimutatnunk. Ime aggasztó és szomorító szózat hat felénk: a világ új kérdéseket tesz fel s oly választ nyer, melyet egészen más kérdésre adánk hajdan; tanító és tanítvány hovatovább kevésbé értik egymást. Az egyik ijesztő kérdésekkel áll elő, a másik rég feledett és meghaladott megoldást hoz. A vallás öre hosszasan cáfolgat oly ellenvetéseket, melyeket ki sem tesz, s nem veszi észre, hogy előtte új rejtély emelkedett fel, mely mint a hajdani sphinx elnyeléssel fenyegeti.

Fontos vallásos szükség, komoly kérdések és szorongató aggodalmak hatnak felénk minden oldalról. Higyjétek, nem elavult formák azok, nem régi dogmatikai meghatározások, nem fényes és hangzatos szólamok s századok által megszentelt szavak, melyekkel a feladatot megoldhatjuk; nem a holtak lelkei azok, melyek tanácsra, világosságra és üdülésre várnak; nem három évezzer előtt elhalt s bebalzsamozott nemzedék az, Egyiptom halotti városában, melylyel szemben küzdeni, élni és imádkozni szólít fel az Ur; hanem a jelenkor ivadéka, s ennek igazsággal tartozunk. Vérző szivek, megtépett keblek, kételylyel telt lelkek, melyek megnyugtatót kérnek. Még hozzánk is úgy szól, mint apostolaihoz az ur: ennek utánna embereket fogtok halászni.

Hogy a nagyszerű hivatást betölthessük, nem szabad akár a multakkal szakítanunk, akár azokba elzárkoznunk. Szakitani a multakkal annyi volna, mint átültetni akarni a fát elvágva gyökereit; mint nem tudni azt, hogy a romoknak is van szépsége, költészete és igazsága. — De viszont elzárkozni a multakba annyi volna, mint feledni, hogy a romok többé nem lakhatók, hogy kötelességünk a régi alapon új házat emelni, melyre nekünk és gyermekeinknek szüksége van.

Háromszáz évnél több folyt le, hogy egy mélyen gondolkozó államférfi, kinek erkölcsi jelleme egyébiránt erős megtámadásoknak van kitéve, de kinek éles, beható elméjét mindenki elismeri, a következő szabályt állítá fel: ha azt akarjuk, hogy valamely állam vagy felekezet soká fennmaradjon, gyakorta vissza kell azt eredetére vezetni.*) Szerinte minden emberi társaságnak, minden egyháznak gyakran be kell léte okfejébe, teremtő elvébe merülnie, hogy belőle új erőt és tartósságot merítsen. Igazat mondott. Alkalmazva az egyházra, a történet ezen törvénye nem egyéb, mint magának a reformationnak elve. Ennél fogva elmondhatjuk, hogy az irástudó, a ki istenországát illetőleg megtanított, a ki tárházából őt és ujat hoz elő, nem lehet más mint protestans, igazi protestans.

*) Machiavelli. Discorsi sopra Tit. Liv. III. L.: A volere che una setta o una republica viva lungamente, e necessario ritirarle spesso verso il suo principio.

Ime a tények következetessége folytán azon ponthoz jutánk, mely századunknak, napjainknak legsürgősebb kérdése.

Századunk első évtizedei alatt a ker. világ arculatja megváltozott. A régóta elhanyagolt vallásos kérdések minden országban, minden egyházban, majd minden nyelven előtérbe léptek.

Igy van ez nemcsak a protestans egyházban, de az egész keresztényiségben. A vita tárgyai nem másodrendű, kisebb-nagyobb jelentőséggel bíró kérdések, hanem minden egyházra nézve életkérdés. Csak két tárgyat említek; a kérdés, mely a kath. világot függőben tartja, a pápai csalhatlanság; a protestans világban pedig a szellemi és egyéni szabadság. Ezen tán hallatlan helyzet azon tényből ered, hogy századunk a tudományos szellem által vezetettve, lényegesen itészeti; mindennek eredetét, történetét keresi. Mikép feleljünk neki? ugy-e, hogy elveszük az itészetet, csalárd-sággal vádoljuk a történetet, megcsonkítsuk-e a tudományt s kioltsuk a szellemet? Azt vegyük-e fel, hogy két igazság, két ismeret van? az egyik, mely az emberektől ered, félelmes, hódító s mindent elboritással fenyeget; a másik, mely istentől származik, gyenge, védtelen és fenyegetett, melyet nyomással, okokkal s karhatalommal kell támogatni? Vagy pedig a vallás merészen hívja fel a lelkeket: gondolkozzatok, munkáljatok, vívmányt vívmányra gyűjtesetek; minden igazság kölcsönhatásban áll s egyik a másikat támogatja, erősíti, vagyis csak egy az igazság isten, a ki felhív: keresetek és megtaláljátok, kérjeteek és megadatik, zörgessetek és megnyittatik?

De ez még nem minden: a föltett sürgős kérdésekhez, korunk tudományos és itészeti jelleméhez vegyünk még egyet, a mi sokkal fontosabb. Midőn a boncolgató, nyomozó szellem ily féltett kérdéseket szellőztet, ezt nem pusztá tudvágyból, kíváncsiságból teszi; naponta bensőbben és terjedelmesebben nyilatkoznak a vallásos szükségletek; nem azért nyomoznak, mert ahoz kedvők van, hanem hogy hihessenek és imádhassanak. A nőkre szoritkozó ezen szomjúság a férfiakat fogta el; a napi sajtó, tudományos közlönyök ezt tanusítják, mindenütt így van ez. Egy szóval, kritikai századunk minden kérdést megmozgat, mert a hitet keresi.

S az a kérdés, vajjon a ténylegesen fennálló egyházak megadhatják-e a hitet, melyet a világ kér? Ne ámítsuk magunkat, ez

az egyházra nézve élethalál kérdés. Ha sem az egyik, sem a másik egyház nem adand a világnak, mire szüksége van, vallásos életet, akkor az elfordul az egyházaktól s ezek védtelenül vesznek el. Haláluk lassu, az első feloszlásban tán észrevétlen, de okvetlen leend. Romjaik tán még századokig kísértik a jövő nemzedék vágyait s nem csekély időre és erőmegfeszítésre lesz szükség, míg azok elhordatnak, de az élet azonnal elhagyja a hajdan oly nagy és hatalmas testet.

Ellenben, ha e feladatot megoldja az élet, ha ez vagy amaz egyház korunknak szabad, férfias és életerős hitet adand, — oh mily dicső, fenséges lesz ezen új egyháznak élete! Mily hódításokat teend, mily jótéteményeket osztand, mily áldást árasztand! Egymásután hajolnak meg előtte a jövő századok, tisztábbá és boldogabbá ujjáteremtetvén szelleme által.

K. h. vajjon a mi egyházunk, szeretett protestans egyházunk, várhat-e ily jövődőt, ily dicsőséget? óh hadd reméljünk; reméljük, hogy erre méltó lesz, ám higyjük, hogy isten ezen hivatás betöltése végett tartotta fenn annyi zivataros századok alatt, vérpadon és börtönben, máglyákon és gályákon, száműzve és számkivetve, s dicsőíté meg a martyrok véres koronájával. Övé, mindenek előtt övé a dicsőség, hogy feleljen az égető kérdésekre, övé, mert alapja az evangelium, eszköze és utja a szabadság; övé, mert magát csalhatlannak soha sem tartá, mert magával hordozza a fokozatos haladásnak, tisztulásnak termékeny elvét.

De ezen jövője egy szigorú föltételtől függ.

Hogy egyházunk a gondviseléstől megszabott munkáját bevégezhesse, szüksége van, hogy saját törvényeit tartsa meg, hogy folyton belemerüljön forrásába s maradjon a haladás és szabadság egyháza; legyen hű ama szabályhoz, melyet alapítója hagyott örökbe: hogy tudjon tárházából ne csak ó, hanem új igazságokat előhozni.

E föltét alatt a jövődő, a világ az övé; ha nem, elvesz s már meg van ítélve.

K. az a megjegyzés tétetik az urnak eme szavaira, miszerint a valódi keresztyénnek, az írástudónak, ki alkalmas időben tárházában lel mindent, a mire családjának s önmagának szüksége van, gazdagnak kell lennie. Igaz. Ha keresztyének akarunk lenni a

krisztusi értelemben, ha protestansok kívánunk lenni s a világot az evangelium erejével megmenteni, legyünk gazdagok, de nem földiekben, mik erőtlenek, hanem mennyei javakban. Legyünk gazdagok, hisz annyi nyomor, inség vár orvoslásra 'köröttünk. Legyünk gazdagok hitben, mert a kétkedő ember bizonytalan utában, s hasonló a hánytvetett habokhoz; s nem ez az, a ki győzhet százada szelleme felett s biztos léptekkel haladna jövője felé, hol isten várakozik reá.

Legyünk gazdagok szeretetben, muljunk felül embertársainkat szent verseny által mind abban a mi az élet ezernemű bajait enyhíteni képes; muljunk felül önnön magunkat az utak és eszközök feltalálásában, hogy jót tehessünk s a világ önzetlenségünk s áldozatkészségünk mentő nagyságán megindulva, jöjjön tanulni tőlünk és hatni velünk közösen.

Legyünk gazdagok mérsékletben, mert az igaz mérsék a komoly türelem itt is, mint mindenütt, az erőnek fenséges jele s jövődönk biztos záloga!

Legyünk gazdagok végre biztosságban, mert biztosság nélkül mi sem lehető korunk öregbülő küzdelmeiben, mert ha nehéz felemelkednünk feladatunk egész magaslatára, a szellem kincseinek és a tudomány vívmányainak dacára, gyalázat lenne tőlünk sziv hiányában árulni el isten ügyét. Azt mondja a mester, a ki fel nem veszi keresztjét és ugy nem követ engemet, nem méltó én reám.

De isten és bátorságunk révpartra vezérel.

Midőn végre eljő az óra, midőn a földiek elhagynak, az arany és ezüst örökre kiesnek kezünkből a halál nem teend szegényekké; szellemi javainkat s igaz kincseinket gyarapítani fogja; halványuló szemeink fölfedezendik a dicsőségében ránk várakozó valódi családtyát, ki gyermekei javára szakadatlanul merit végtelen tárházából: uj kegyelmet, uj boldogságot, uj szeretetet!

Ifj. Coquerel nyomán

Jeskó Lajos,

pécsi lelkész.

- A magyarországi protestánsok története . . . . . 2 ft — kr.
 A magyarországi protestánsok története . . . . . 2 ft — kr.
 „Egyházi Életem” 1871-iki évkönyve . . . . . 2 ft — kr.
 „Egyházi Életem” 1872-iki évkönyve . . . . . 2 ft — kr.
 „Keresztények és a protestánsok” . . . . . 2 ft — kr.
 A magyarországi protestánsok és a debreceni Elgyűlés . . . . . 70 kr.
 A magyarországi protestánsok évkönyve, 1871. Szerkesztette Kovács Albert egyházi titkár. 1 ft — kr.
 A magyarországi protestánsok évkönyve, 1872. Szerkesztette Kovács Albert egyházi titkár. 1 ft — kr.
 Schwarz K. Adalékok a legújabb theologia történelméhez. Németből fordította Kovács Albert 1872 . . . . . 5 ft — kr.

krisztusi értelemben, ha protestánsok kívánunk lenni s a világot az evangélium erejével megmenteni, legyünk gazdagok, de nem földiekben, mik erőtlenség, hanem mennyei javakban. Legyünk gazdagok, hisz annyi nyomor, inség vár orvoslásra köröttünk. Legyünk gazdagok hitben, mert a kételkedő ember bizonytalan utáiban, s hasonló a hánytyetett labokhoz: s nem ez az, a ki győzhet százada szelleme felett s biztos léptekkel haladna jövődjé felé, hol isten várakozik rá.

Legyünk gazdagok szeretetben, muljunk felül embertársainkat szent verseny által nálad abban a mi az élet ezernemű bajait enyhíteni képes: muljunk felül önmön magunkat az utak és eszközök felrakódásában, hogy jót tehessünk s a világ önzetlenségünk s áldozatkészségünk mentő nagyságán megindulva, jöjjön tanulni tőlünk és hatni velünk közösen.

Legyünk gazdagok mérsékletben, mert az igaz mérsék a komoly türelem itt is, mint mindenütt, az erőnek fenséges jele s jövődjünk biztos záloga!

Legyünk gazdagok végre biztosságban, mert biztosság nélkül mi sem lehető korunk öregbülő küzdelmeiben, mert ha nehéz felemelkednünk feladatunk egész magaslataira, a szellem kimeséseinek és a tudomány vívmányainak daira, gyalázat lenne tőlünk szív hiányában árulni el isten ügyét. Azt mondja a mester, a ki fel nem veszi keresztjét és ugy nem követ engemet, nem méltó én reám.

De isten és háttorságunk névpartra vezér-el.

Midőn végre eljő az óra, midőn a földiek elhagynak, az arany és ezüst örökre kiesnek kezünkből a halál nem teend szegényekké: szellemi javainkat s igaz kimeséseinket gvarapítani fogja: halványuló szemünk fölfedezendik a dicsőségében ránk várakozó valódi családtyát, ki gyermekei javára szakadatlanul merít végtelen tárházából: új kegyelmet, új boldogságot, új szeretetet!

Ifj. Cooperrel nyomán

Jeskó Lajos,

pesti lakos.

**A magyarországi protestansegylet titkáránál
megrendelhető könyvek:**

- Farkas József**, Egyháztörténelem: 2 kötet . . . . . 4 ft 50 kr.
- Het protestantisme in Hongarije** gedurende de
laatste twintig jaren. (Dr. Kovács Ödön tudori
értekezése) . . . . . 1 ft 50 kr.
- Az egy szükséges.** Egyházi beszéd, Dr. Kovács
Ödöntől . . . . . — 25 kr.
- Alakítsunk egyházi reformegyletet.** Irta Kovács
Albert . . . . . — 10 kr.
- „Egyházi Reform“**, havi közlöny, 1871-iki folyama.
Szerkesztette Kovács Albert. . . . . 2 ft 40 kr.
- „Egyházi Reform“**, havi közlöny, 1872-iki folyama.
Szerkeszti Kovács Albert. . . . . 2 fr — kr.
- „Keresztyén Család“**, a prot. egylet néplapja. Szer-
kesztik Farkas József és Kovács Albert, 1872-iki
évfolyam. . . . . 2 ft — kr.
- A magyarországi protestansegylet és a debre-
ceni Figyelmező.** 1872. Irta Kovács Albert. — 70 kr.
- A magyarországi protestansegylet évkönyve,**
1871. Szerkesztette Kovács Albert egyleti titkár. 1 ft — kr.
- A magyarországi protestansegylet évkönyve,**
1872. Szerkesztette Kovács Albert egyleti titkár. 1 ft — kr.
- Schwarz K. Adalékok a legujabb theologia
történelméhez.** Németből fordította Kovács
Albert 1872 . . . . . 5 ft — kr.
- ~~~~~

Előfizetési felhívás

az

„Egyházi Reform“

havi közlöny

1873-iki harmadik évfolyamára.

Megjelenik minden hónap közepén, két íven.

Előfizetési ára egész évre 2 frt.

Két évi pályafutás után azon ismerős kis körnek, mely lapomat olvasta, elég annyit mondanom, hogy szükség ezt továbbra is fenntartani eddigi alakjában és álláspontján, hadd kísérje folytonos figyelemmel a vallási és egyházi reformeszmék fejlődését, ugy a külföldön, mint hazánkban, s különösen a „Magyarországi protestans egyesület“ működését.

Tartalmában a „Protestans tudományos szemle“ megszűnése által azon csekély változás fog létre jöni, hogy néhány kisebb tudományos napi kérdés magvitatásának itt lesz a helye. A Szemle négy évi működés által megoldotta feladatát, megkedveltette közönségünkkel a komolyabb tudományos hangot annyira, hogy most már ez önálló nagyobb művekben léphet fel, s oly kis terjedelmű tisztán tudományos folyóirat fölöslegessé vált. De a gyakorlati élet fejlesztése és megfigyelése továbbra is folyóiratok feladata marad.

A „Egyházi Reform“ jövőre is oly értekezéseket ohajt közölni, melyeket nem csak theologusok hanem mivel világiak és értelmes polgárok is sikerrel olvashassanak, s minden füzetben hozni fog egy egyházi beszédet.

Az előfizetési pénzeket kérem az ismeretes postautalványok útján, a könyvárusok mellőzésével, közvetlenül hozzám beküldeni. Az „Egyházi Reform“ és „Keresztyén Család“ előfizetése ugyanazon utalványon beküldhető.

Lakásom Pesten, szénatér 6. szám.

Kovács Albert,
kiadó és felelős szerkesztő.